

**ПРИНЦИП СУМІЖНОСТІ В СЕМАНТИЦІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНЦЕПТУ
*BHĒL, *BHŌ, *BH, *BHL: "СЕМАНТИЧНИЙ ВІТЕР"**

Безпаленко Анатолій Мілендійович,

канд. філол. наук, доц.

Національний університет біоресурсів та природокористування України

*У статті презентовано повний інвентар та рубрикацію семантичних рефлексів одного індоєвропейського кореня *bhel/*bhol/*bhl/*bhl із первинним значенням "білий", "великий" у слов'янських мовах. Матеріал отримано шляхом суцільної вибірки із етимологічних словників слов'янських мов. Вибірка демонструє широкий діапазон семантичного розкиду. Здійснено спробу визначити закономірність утворення семантичних зсувів через призму гештальтпсихології та структурувати історико-етимологічне гніздо.*

Ключові слова: *семантичний зсув, семантичний рефлекс, семантичний ланцюг, гештальтпсихологія, фон, фігура, суміжність, кільця Ейлера.*

Не лише науковці, а й пересічні люди ніколи не перестануть намагатися знайти відповідь на чи не найактуальніше питання усіх часів: "а чому щось відбувається так, а не інакше, і чому щось взагалі не відбувається, хоча, здавалось би, мало б ось-ось відбутися?" З когнітивно-гносеологічної точки зору, як здається, є надзвичайно корисним: а) є максимально інвентаризувати семантичні рефлекси будь-якого індоєвропейського кореня, щоб наочно проілюструвати, як із чогось *одного* народжується *множинність* (це можна назвати "семантичним вітром", який неймовірним чином "розніс" аналізований концепт на слов'янських теренах); б) рубрикувати ці рефлекси; в) спробувати установити якусь психосоціофізіологічну закономірність утворення семантичних зсувів; г) спробувати знайти ієрархічні та системно-структурні зв'язки між одиницями сформованого у віках історико-етимологічного гнізда. Системної і, головне, теоретично обґрунтованої спроби здійснити зазначене ми, як здається, не знаходимо у лінгвістичній літературі. У цьому і полягає новизна пропонованої статті. Нижче подається рубрикація семантичних дериватів, які прямо чи опосередковано висходять до аналізованого індоєвропейського кореня [за даними ЕСУМ, 121-294; ЭССЯ, 62-195; ЕСРЯ, 170-240]:

Людина: 1. жінка (слвц. *belica*). 2. чоловік (блондин) (укр. *білявий*). 3. русалка (рос. діал. *болотница*). 4. болгарин (дтюрк. *bulyar* – змішаний). 5. Булгаков (дтюрк. *змішаний* або *гордий*). 6. п'яниця (рос. діал. *булдыга*). **Тварина:** *Усі домашні та дикі тварини білого кольору або з білою плямою:* 1. кінь (серб. *bjelaš*). 2. свиня (серб. *bélyga*). 3. тварина (серб. *bjelica*). 4. вівця (бол. *белица*). 5. корова (серб. *белава*). 6. коза. 7. куниця. 8. вуж (словен. *belica*). 9. білка (укр.). 10. риба (бол. *белица*). 11. чайка (рос. діал. *белуга*). 12. дельфін (рос. діал. *белуга*). 13. курка (серб. *bijelka*). 14. воша (серб. *bijelka*). 15. кішка (лат. *felis*). 16. тарган (словен. *bélec*). 17. риба (порода) (чеш. *blyskavka*). 18. клоп (лит. *blake*). 19. блоска (укр. діал. *блоха*) через лтш. *blaka* (дефект тканини). 20. блоха (бол. *блъха* макед. *болва*). 21. жерех (словен. *bólen* укр. діал. *болень*). 22. баля (комі *bal'a* – вівця). 23. білуга (укр. вид риби). 24. риба (караїм. *baluk*). **Рослина:** *Усі рослини, чий плід білого чи світлого кольору:* 1. слива (бол. *белавица*). 2. рослина (серб. *bjelica*). 3. яблуня (серб. *билица*). 4. черешня (серб. *билица*). 5. шовковиця (серб. *bjelica*). 6. пшениця (серб. *билица*). 7. ягода (бол. *бели-*

ца). 8. яблуко (серб. *бјелица*). 9. картопля (серб. *бјелица*, білр. *бульба*). 10. виноград (серб. *белина*). 11. сосна (бол. *белок*). 12. гриб (пол. *b'il'* укр. діал. *біль*, серб. *blagva*). 13. соснові шишки (біл. *биљки*). 14. цикута. 15. белена (укр. *блекота* пов'яз. із *говірливість*, укр. *наслін*). 16. верба (влуж. *bjelma*). 17. порчений горіх (чеш. *blyskavka*). 18. пліощ (укр.). 19. земляний горіх (укр. діал. *балабон*). 20. волошка (пол. *blawatek*). 21. блакитні очки (назва рослини). 22. наріст (на дереві рос. *болонь*).

Тіло: 1. очі (рос. діал. *белутки*). 2. лоб (дінд. *bhāla* дпруськ. *ballo*). 3. брова (так само). 4. рубець від рани (серб. *блізна*). 5. синяк (чеш. *blizna*). 6. висип на обличчі (чеш., морав. *lizňa*). 7. нечисті прищі (бол. *blada*). 8. пухлина (рос. діал. *болно*). 9. рана. 10. виразка. 11. чирка (серб. *бољетица*). 12. шкіра (чеш. *blana*). 13. кістка (рос. діал. *булдыга*). 14. нарив. 15. шишка (рос. діал. *булдырь*). 16. сідниця (лит. *bulis*). 17. статевий орган жінки (дінд. *bulis*). 18. мошонка (гол. *pyul*). **Колір:** 1. білий (усі сл. мови). 2. голубий (чеш. *bělasy*). 3. сивина (серб. *белина*). 4. блідість (сфр. *baille*, укр. *білий*, сер. лат. *fulica*). 5. прозорий (бол. *бял*). 6. блідість (укр. та давнім. *bleizza*)(укр.). 7. лиск (укр. АБ). 8. белёсый (рос.). 9. синій (двнім. *blāo*). 10. світло-жовтий (укр. *буланий*). 11. укр. бляклий, блеклий.

Природні речі: 1. яйце (словен. *belica*). 2. ставок (словін. *bielawo*). 3. мілина (чорногор. *bjelavina*). 4. сало (бол. *белина*). 5. більно (укр.). 6. камінь (пол. *bialosz*). 7. хід риби (рос. діал. *белоца*). 8. бур'ян (серб. *бељуга*). 9. вода (рос. діал. *білуга*). 10. кварц (серб. *бёлут*). 11. вогонь (дісл. *bāl*). 12. туман (вірм. *bal*). 13. жир (ст.-чеш. *běl*). 14. болото (укр.). 15. низина (пол. *biel*). 16. луг (пол. *biel* полаб. *blân*). 17. слина (бол. *блюш*). 18. водоворот (укр. діал. *buebon*). 19. клубок брудної шерсті (рос. діал. *балаболка*). 20. водяний пухир (укр. діал. *бурболка*). 21. молочні продукти (серб. *благо та*). 22. жир (серб. *благиньа*). 23. пень, колода (совен. *blan*). 24. вигон, паша (укр. *болонь*, чеш. *blane*). 25. озеро (серб. *блāто*). 26. бруд (серб. *блāто*, іт. генуез. *brata*, п'ємонт. *plata*). 27. земля (алб. *baltë*). 28. поле (нім. *Feld*). 29. калюжа (рос. *баларужина*). 30. заболочений ліс (рос. *биль*). 31. пухир (двнім. *blāsa*). 32. послід (пол. *blona*). 33. їжа (бол. *благо*). 34. плівка (словен. *blana*). 35. водоворот (пол. *belch*). 36. грудка (пол. *buła*). 37. джерело (тур. *bulak*). 38. клубень (лат. *bulbus*). 39. куля (шар) (фр. *boule*). **Штучні речі:** 1. хліб (слвц. *beluš*, ст. сл. *блава*). 2. сир (серб. *белава*). 3. тісто (чеш. *běleš*). 4. горілка (словен. *beljāva*). 5. білила (укр.). 6. млинець (слвц. *bialeš*). 7. булка (слвц. *bialeš*). 8. ґрунт (серб. *бјелица*). 9. сивуха (словен. *belina*). 10. ковдра (серб. *белина*). 11. полотно (серб. *белина*). 12. білизна (укр.). 13. ніж-різець (для очистки шкір) (укр. діал. *білик*). 14. кава (з молоком) (укр. діал. *білошка*). 15. дошка (серб. *бёлут*). 16. меч (чеш. *blyskavka*). 17. брак (у тканині, де пропущено нитку) (бол. *близна*). 18. помилка ткалі. 19. дірка (у тканині) (укр. *блезно*). 20. дзвінок (укр. діал. *балабан*). 21. подушка (серб. *blazyna*). 22. мішок (ірл. *bolg*). 23. брус (балка) (двнім. *balke*). 24. баня (лат. *balneum*). 25. знак (рос. *билинч*). 26. бланк (фр. *білий*). 27. фонар (нім. *Blend*). 28. блесна (укр., рос. – *металева приманка*). 29. парус (гол. *blind*). 30. блуза (с. лат. *pelusia* – синя куртка). 31. болт (нжнім. *bolte*). 32. шест (для бовтання риби) (рос. *болт*). 33. дошка (олон. *blazno*). 34. булава (укр., пол. *bulawa*). 35. сталь (перс. *pulād*, укр. *булат*). 36. дубина (рос. діал. *булдыга*). 37. булка (іт. *bullatar*). 38. бульйон (фр., від лат. *bullire* – кипіти). **Процеси:** 1. бити (лтш. *bliēzt*). 2. ударяти (лтш. *bliēzt*). 3. блукати. 4. блудити (бол.

бляда). 5. збочуватися, прелюбодіяти (ст. сл. *блудити*). 6. блищати (укр.). 7. темніти (рос. *блѣкнуть*). 8. блискати (укр.). 9. блимати. 10. лицати (укр. діал. – А.Б.). 11. блекнути (укр.). 12. гаснути (чеш. *bl'uščet*). 13. сліпнути (серб. діал. *блештѣт*). 14. струменіти (бол. *бликам*). 15. текти (лат. *fluo*). 16. блюнути, блювати (укр.). 17. плюнути, плювати (укр.). 18. біліти (лит. *baliti*). 19. боліти (укр.). 20. помирати (ірл. *bealaim*). 21. заїкатися (серб. *blabositi*). 22. збільшуватися (блр. діал. *болиць*). 23. біситися. 24. шаленіти (серб. *blaniti*). 25. божеволіти (серб. *blaniti*). 26. говорити нісенітницю, базікати (донск. *белебенити*, *балабонити*). 27. дмухати (лат. *flāre*). 28. в'янути (лит. *blūkti*). 29. слабкішати (лит. *blūkna*). 30. світити (лит. *blingiti*). 31. бовтати (укр.). 32. кипіти (лат. *bullire*). 33. випучувати (очі) (серб. *буљити*). 34. перемішувати (тюрк. *bulyamak*). 35. бруднитися (рос. діал. *бульндатъся*). 36. мутніти (рос. діал. *бульндатъся*). 37. п'янити (рос. діал. *бульндатъ*). **Якісна характеристика, стан:** 1. прекрасний (серб. *bijelī*). 2. західний (серб. *bijelī*). 3. соня (лат. *felis* – кішка, нім. *Bilch*). 4. затьмарення розуму. 5. божевільність (чеш. *bělmo*). 6. пустомеля. 7. говорун. 8. зануда (чеш. *blekota*). 9. бешиця (хвороба) (укр. *блекота*). 10. тверезий (лит. *blaīvas*). 11. худий (рос. діал. *блѣкльий*). 12. божевільний (слов., пол. *blezny*, чеш. *bludny*). 13. дурень. 14. ідіот (серб. *блѣз*). 15. блазень (укр.). 16. сліпий (англ. *blind*, гот. *Blinds* через *блмату*, *блискату*). 17. погляд (нім. *Blick*). 18. солод, солодкість (бол. *благост*, макед. *благ*). 19. помилка (слов. *Bloda*). 20. сила (дінд. *balam*). 21. влада (дінд. *balam*). 22. святий (нлуж. *blozki*, рос. *блаженный*). 23. базікання (чеш. *blabol*). 24. біль. 25. страждання (укр. *біль*). 26. щастя (пол. *blogo*, укр. *blago*, бол. *блазему*). 27. нещастя, горе (перс. *balā*). 28. солодкий. 29. ніжний. 30. добрий (макед. *благ*). 31. печаль (чеш. *bolesti*). 32. скорбота (слвц. *bolest*). 33. дорогий. 34. милий. 35. коханий. 36. спричиняючий біль (рос. діал. *больной*). 37. великий (рос. *большой*). 38. змішаний. 39. гордий (дтюрк. *bulyar*). 40. тривога (дрос. *булгак*).

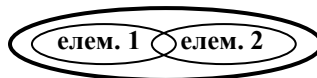
Топоніми: 1. гори (серб. *Vjelasia*). 2. село (серб. *Беласица*). 3. ріка (серб. *Бјелица*). 4. Балтика. 5. Балатон. 6. Булак (затока в Казані). 7. Балхаш (алт. *balkaš* – болотиста місцина). 8. Балчуг (район Москви від "балка"). 9. Балаклава (тюрк. *balykly* – багатий рибою). 10. Біла (притока Ками). 11. Бельці (місто). 12. Беларусь.

Аналіз: 1. Сенсирілії кольору, якщо їх виставити за принципом наростання/зниження ознаки, представлені рефлексамі *білий* – *блідий* – *прозорий* – *сивий* – *буланий* (=світло-жовтий) – *голубий* – *синій* – *бляклий*, причому, як можна бачити, розвиток ознаки *білий* відбувся майже до повного її заперечення *бляклий* (=темний). 2. Серед рефлексів процесуальності, якщо їх виставити за принципом наростання/зниження ознаки, можна виділити 4 типи: а) фізичного руху у просторі: *рухатися*, *блукати*, *блудити*; б) їхні метафоричні похідні: *помилятися*, *блудити*, *збочувати(ся)*, *прелюбодіяти*; в) зміни освітлення та кольору: *біліти*, *світліти*, *блищати*, *блискати*, *блмати*, *лицати*, *мутніти*, *гаснути*, *бруднитися*, *блекнути*. Тут розвиток ознаки теж відбувається майже до повного її заперечення. 3. Серед процесів та станів здоров'я: *біль*, *сліпота*, *заїкання*, *говірливість*, *занудство*, *марення*, *божевілля*, *смерть*. 4. Серед душевних станів: від *щастя* до *нещастя*, між якими інші стани, у тому числі *тривога*, *печаль*, *страждання* та *скорбота*. 5. Ознака збільшення породила з одного боку ряд: *краща ознака* – *сила* – *влада*, а з іншого: *біль* – *хвороба*.

Можна виявити й інші ієрархічно структуровані ряди, у тому числі і такий, як: *білий* – *великий*. Стосовно останньої пари неухильно постає кардинальне питання: як із однієї ознаки "виростає" інша, як із *білого* утворилося *велике*, адже не все біле є великим і не все велике обов'язково є білим? Питання це конче потребує пояснення, хоча б гіпотетичного, яке можливо знайти у рамках гештальтпсихології, а саме у рамках категорій *гештальту*, *фону* та *фігури*, в основі яких лежить *принцип суміжності*.

Якщо *гештальт* (від нім. *die Gestalt* – образ, конфігурація, цілісність, завершеність, структура) можна визначити як комплексний образ ділянки дійсності, який включає певну кількість елементів, що поєднані спільною долею (простором, часом та самим актом сприйняття) у єдине і неповторне ціле [БСП 2006, 100], то "фігура – це те, що ясно, виразно усвідомлюється", тоді як "фон – це щось невиразне, аморфне, неструктуроване" [Аллахвердов 1999, 102; Безпаленко 2008]. А *суміжність* – це таке відношення між елементами гештальту, при яких кожен із них може як свідомо, так і несвідомо ототожнюватися носієм образу з іншим елементом або ж із усім комплексним образом – гештальтом. Власне, гештальт як комплексний образ, є не що інше, як суцільна суміжність [докладніше див. Безпаленко 2004, 2007, 2008, 2009].

Очевидно, що первинно гештальт мовного знака **bhel/*bhol*, як і будь-який інший, об'єднував кілька елементів, із яких один у якийсь період номінатором №1 виділявся як фігура, а інші залишалися елементами фону, тоді як номінатор №2 у цьому ж гештальті фігурою виділяв інший елемент. Таким чином, на якомусь етапі два елементи цього гештальту перебували у відношеннях додаткової дистрибуції, що можна відобразити за допомогою кілець Ейлера, коли відношення між іменами мають характер "перетину" і зображаються у вигляді ланцюга [Він 1996, 64 – 68]:

Такий ланцюг може вибудовуватись в безкінечно довгий ряд так, що навіть переходить у свою протилежність, що узгоджується із законом Елькоста: *історичне становлення лінгвістичного знака має потенційно безмежну семантику* [Тищенко 2000, 211]. Прикладами таких ланцюгів, що утворились можуть бути наступні ряди: а) *білий, блідий* (іє. **bhel*) → *велика хмара* (іє. **boln*) → *набрякати, надуватися* (іє. **bhol*) → *сила* (іє. **belom*, дінд. *balam*) → *влада* (дінд. *balam*) [ЕССЯ, 172, 176, 177]. Цей же ланцюг міг бути в дещо іншій конфігурації, де замість *велика хмара* і *набрякати* міг стояти *блиск, світло*: *білий, блідий* (іє. **bhel*) → *блиск* (іє. **bhles*) → *сила* (іє. **belom*, др.-інд. *balam*) → *влада* (дінд. *balam*) [ЕССЯ, 109] (пор. алюзії з формулами, що поєднують *світло* і *владу*: *Володимир Красне Сонечко, Ваша Світлість, його зірка сяє на політичному небосхилі*, рос. *Ваше Сиятельство, власть блестяща, он блистает* тощо); б) *збільшуватися* (блр. діал. *боліць*) → *пухлина* (рос. діал. *болно*) → *боліти* (укр.) → *хвороба* (укр. діал. *блекота* – бешиця, рос. *болезнь*) – тут ланкою, що поєднує два значення, є *пухлина* (і *збільшується*, і *болить*); в) *білий* (іє. **bhel*) → *прозорий* (бол. *бял*) → *вода* (рос. діал. *белуга*) → *водоверть* (укр. діал. *булбон*) → *булькати* (укр.) → *булькотіти* (укр.) → *белькотіти* (укр.) → *базікання*

(чеш. *blabol*) → *затьмарення розуму* (чеш. *belmo*) → *божесвільний* (слов., пол. *bleznu*, чеш. *bludny*) → *хвороба* (укр. діал. *блекота* – бешиця, рос. *болезнь*) → *такий, що причиняє біль* (рос. діал. *больной*) → *дорогий* (те саме) → *коханий* (те саме) – тут ланка *булькотити* поєднує навіть три значення (*прозорість, воду і продукування звуку*), а ланка *базікання* поєднує *продукування звуку і хворобливість*; г) *білий* (укр.) → *прозорий* (бол. *бял*) → *вода* (рос. діал. *белуга*) → *водоверть* (укр. діал. *булбон*) → *змішувати* (дтюр. *bulğar*, тюрк. *bulğatak*) → *тривога* (дрос. *булгак* – *замешательство*) → *Булгаков* (прізвище за внутрішньою формою *змішаний* [ЭСРЯ, 238]) – тут ланка *водоверть* теж поєднує три значення (*вода, прозорість, і змішуваність*) та ін. Звісно, що не можна з упевненістю хронологізувати переходи, або стверджувати, що вони відбувалися саме у такій послідовності, а не у обхід якихось проміжних ланок. Повторимося, нас цікавить не це, психофізіологічний механізм таких переходів. Безсумнівно одне – історично сформоване депо лексичних значень узгоджується із свідомісними когнітивно-відображальними матрицями, для яких обов'язкова системність та поступовість переходів однієї якості в іншу. Очевидно в основі подібних переходів лежить *психічний механізм імпліцитного, неусвідомленого на ранніх стадіях розвитку мислення, або ж свідомого на пізніших його стадіях порівняння номінатором образу того предмета, який конче потрібно номінувати, із образом того предмета, який уже було номіновано раніше, а також образом самого звукового комплексу того предмета, який було номіновано раніше*. Таким чином, у певному етносі два образи підсвідомо порівнюються спочатку якимось одним номінатором на основі схожості-контрастності, затим у новій, твореній ним номінації, відбувається заміщення у тій самій звуковій оболонці "старого" образу новим, але при цьому "старого" значення у свідомості *інших членів* етносу ніхто не скасовував. У результаті багатократного повторювання іншими членами соціуму цієї новації поступово сформувався слово, у якому закріпилось уже два значення. Так утворюється полісемія, яка згодом може перерости у омосемію. Звернімо увагу на надзвичайно цікаву річ – у значенні *білості* ще немає ніякого натяку на *збільшуваність* (*біле* не означає *велике*), а у значенні *збільшуваності* вже немає натяку на *білість* (не все *велике біле*). І тут важливо "упіймати" місце у цьому ланцюгу, де відбувся перехід, через суміщення (суміжність) двох якостей (значень) у одній лексемі, на що не акцентують уваги етимологічні словники. У цьому ланцюгу таке суміщення *білизни* і *збільшуваності* відбувається у слові *заболонь* (бо камбій стовбура і білий, і росте!) Саме у цьому слові два образи-значення існують суміжно у одному надобразі-гешталті [про гештальт-психологічний аспект цього явища докладніше див. Безпаленко 2007]. Щодо членів цього ланцюга, то як раз у слові *заболонь* і міг відбутися стрибок у розитковій семантики (воно суміщає дві якості), а вже після цього стрибка перехід міг відбуватися поступово, коли у змісті кожного наступного слова начебто збільшувалась концентрація семантики попереднього. Утім, могли існувати різні типи переходів: 1) у вигляді стрибків; 2) поступові. А останні могли бути двох підтипів: а) поступове збільшення у наступному слові концентрації семантики попереднього і б) поступове її зменшення [див. також Безпаленко 2009].

*В статье презентован полный инвентарь и рубрикация семантических рефлексов одного индоевропейского корня *bhel/*bhol/*bhl/*byl с первичным значением "белый", "большой" в славянских языках. Материал получен путем сплошной выборки из этимологических словарей славянских языков. Выборка демонстрирует широкий диапазон семантического разброса. Осуществлена попытка определить закономерность образования семантических сдвигов через призму гештальтпсихологии и структурировать историко-этимологическое гнездо.*

Ключевые слова: семантический сдвиг, семантический рефлекс, семантическая цепь, гештальтпсихология, фон, фигура, смежность, кольца Эйлера.

*The complete number and classification of semantic reflexes in Slavonic languages of Indo-European concept *bhel/*bhol/*bhl/*byl with primary meaning "white" and "great" is presented in the article. The material is obtained by total selection from the Slavonic etymological dictionaries. Number of reflexes impresses with wideness of semantic variety. The attempt to determine the way of semantic changes through gestalt-theory prism and structural organization of etymological unit is made.*

Key words: semantic displacement, semantic reflexes, semantic link, gestalt-psychology, ground, figure, contiguity, Eelier rings.

Література:

1. Аллахвердов В.М. Сознание и познавательные процессы. – Психология: Учебник / В.М. Аллахвердов [Под ред. докт. психол. наук А.А. Крылова]. – М.: "Проспект", 1999. – С. 94–132.
2. Безпаленко А.М. Етюд про суміжність, або помітити зародження зміни / А.М. Безпаленко // Українське мовознавство. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2004. – Вип. 32-33. – С. 62–66.
3. Безпаленко А.М. Зміни у змісті слова у дзеркалі гештальтпсихології / А.М. Безпаленко // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті Леоніда Булаховського: 36. наук. пр. (Ювілейний випуск до 120-річчя з дня народження). – К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. – С. 7–18.
4. Безпаленко А.М. Мовні факти у дзеркалі гештальтпсихології. Принцип суміжності і значення / А.М. Безпаленко // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2009. – Вип. 26. – Ч. 1. – С. 65–74.
5. Безпаленко А.М. Суміжність як когнітивно-відображальний принцип у мові та мовному аналізі (етимологічний аспект) / А.М. Безпаленко // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2009. – Вип. 25. – Ч. 1. – С. 52–59.
6. Безпаленко А.М. "Фон" і "фігура" як психічні фактори розвитку семантики слова (гештальтпсихологічний погляд) / А.М. Безпаленко // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. – Вип.. 24. – Ч. 1. – С. 50–57.
7. Безпаленко А.М. Явище суміжності як психофізіологічний фактор мовних змін / А.М. Безпаленко // Українське мовознавство. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2007. – Вип. 37. – С. 75–81.
8. БСП – Большой психологический словарь / [Под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко]. – СПб., 2006. – 649 с.
9. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. – К.: Наукова думка, 1982. – Т. 1. – 631 с.
10. Івін О.А. Логіка: експериментальний навчальний посібник / О.А. Івін. – К.: "АртЕк", 1996. – 232 с.
11. Тищенко К.М. Метатеорія мовознавства / Костянтин Миколайович Тищенко. – К.: Основи, 2000. – 350 с.
12. ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков / [Под ред. О.Н. Трубачева]. – М.: Наука, 1975. – Т. 2. – 238 с.
13. ЕСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер. – М.: Прогресс, 1964. – Т. 1. – 562 с.